

hatjuk, el kell gondolkodnunk újfent arról a talán elszármított megállapításon, hogy ez a mi kulturálisan, régi hagyományokban szegényesnek titulált vidékünk vajon tényleg az-e, s főleg az volt-e. Művelődéstörténeteink és néprajzkutatóink, meg mások is, örökös igyekezettel cáfolják ezt jó ideje. Papp György ugyanezt teszi, új minőséggel oszlatva el az orvul reánk kényszerített alaptalan vádakat.

A könyv nagy erénye és újdonsága, hogy útmutatást ad a betlehemes játékok betanításához, magyarázatot tárgyi kellékeiről, azok elkészítési módjáról, illusztrálva közli a szereplők (pásztorok, Szent József, Szűz Mária, a király, a török, a huszár) viseletét, kellékeit.

A teljes vagy töredékes, természetesen dramatizált szövegek közti dalokat, közöttük több szép karácsonyi népéneket kottákkal közli, segítve és könnyítve ezzel is azokat, akik kedvet kapnak e szép karácsonyi népszokás felelevenítéséhez, további éltetéséhez.

SILLING István

ÉVTIZEDES NYELVŐRSÉGEN

Molnár Csikós László: *Böngészések nyelvhasználatunk eszköztárában*. JMMT, Újvidék, 1993; *Hogy is mondjam?* Forum, 1993

Molnár Csikós László munkásságára gondolva mindjárt egy jelző merül fel bennünk: ő a szorgalmas nyelvművelő, aki egy–másfél évtizede folyamatosan, szüntelenül jelen van nyelvművelésünkben, önkéntes, naprakész, kitartó nyelvőrségen, napi- és hetilapokban, rádióban. Ennek eredményeként máig nyilván száz és száz kis tanulmány, cikk gyűlt össze; többnyire kis fénykörü írások, amelyek a kiválasztott kérdést jól megvilágítják.

Ez a tevékenység az elmúlt években főleg az Eszéken akkor megjelenő *Magyar Képes Újsághoz* kötődött. Hol van már tőlünk Eszék? Hol az a hetilap? Akár arra is gondolhatnánk, hogy ebből ered az összegző szándék, de valójában csak több sikertelen kísérlet után jelenhetett meg egyszerre két kötet 1993-ban.

Mindig izgalmas dolog hétről hétre alkotott nagy időtávon mozgó írásokat később kialakult szerkezetben látni, összeolvasni. A szerzőnek és az olvasónak is, mert más üzenetek, összefüggések is felsejlenek, végső soron egy nyelvművelési „poétika” egyéni koordinátái, erővonalai.

Csak a zavartalan, homogén nyelvközösség nyelve mutat statikus, közös vonásokat, a bajok, a használat tüneti jellemzői már mindig sajátosak, a miénk elsősorban a kisebbségi körülmények folytán, de még a felvidéki, erdélyi és a vajdasági nyelvművelés sem egyöntetű, azonos módszerű, és ez határozza meg Molnár Csikós László vizsgálatait is legelőbb. Az a tudat, hogy a másik nyelvvel együtt kell élni, és a magunk kódjának szempontjából tudni kell együtt élni. A környezeti nyelv hatása hosszú, többszakaszú folyamat, és az is sajátos, a nyelvművelő hol kapcsolódik bele, kivel azonosul: az elsődleges nyelvi közvetítőkkal (fordítókkal)-e, vagy ahogyan szerzőnk teszi, a nagyobb nyelvközösséggel, azokkal, akik inkább a fordítás rejtett, természetes formáival élnek, az egyik nyelven szerzett információt a másik nyelven fogalmazzák meg, de nem alakítják, befolyásolják a nyelvhasználatot. Ezért irányulnak a két kötet tanácsai is inkább a két nyelv

szótani, alaki, mondattani eszköztárának világos megkülönböztetésére, mint a nyelvi interferencia folyamatára.

A környezetnyelvi befolyás ezeknek az írásoknak egyik fő, de korántsem kizárólagos élménye. A többszöri irtás után is makacsul visszatérő szerb, ritkábban horvát alaki tükrözések (*kéva, cicija, kesza*) szinte mellékesek a nemzetközi idegen szavak (*szponzor, koncert, kondenzátor*), tartalmi, frazeológiai, alaki-grammatikai idegenszerűségek, tükrözések (*több víz, körtétet vásárol, barátján keresztül*) mellett. A „kezelt tünetek” sokaságában talán a német befolyással való foglalkozás a legszembeötlőbb – szerintünk ma már kissé indokolatlanul.

Még az ilyen szélesen értelmezett idegenszerűség sem kizárólagos téma. A felvetett kérdések sokaságában, sokféleségében szinte minden jelen van, ami az élőnyelvi, társalgási helyzetekben, a mindennapi kommunikációban problémaként vetődhet fel: helyesírási gondok a 11. szabályzat megjelenése után (*dzsessz vagy jazz*), szórendi vétségek (*összhangban a megegyezéssel, közlőgő finnek elleni mérkőzés*), szótévesztés (*pátia, pátriárka*), nyelvjárási jelenségek, passzív szerkezetek (*százszor meg lett mondva*), vonzatkontamináció (*kiábrándítottak a jugoszláv lányok, szimpatizálja a lányt*), egészen a stílári, stilisztikai kétségekig.

Az elemzett jelenségek tematikus terjedelmében, szerkezeti elrendezésében a nyelv-művelés mai állása szerint nehéz újdonságot találni, a nyelvvel való törődés szándékaiban, módszereiben már annál inkább, és ez elmondható a két kötetbe felvett körülbelül kétszázhusz írásról.

Molnár Csikós László nyelvi kritikája nem szarkasztikus, nem lebunkózó, nem tetemre hívó. Általában jelzett pontos címzettje sincs. Általában valamely hetilapról, közleményről beszél, vagy ha forrását megnevezi, azt sem adatszerűen, számra, dátumra vonatkoztatva teszi. Elemzéseiben él ugyan a humor eszközeivel, de nem az íroniáéval, a kigúnyoláséval. Többnyire a vizsgált jelenségről más nézetet vallókkal sem keveredik polémiába. Ennek okait talán nem is emberi indulatokban, hanem egy nyelvészi alapállásban, ars poeticában kell keresnünk. Az adatkezelés ilyen vonatkozásban szükségszerűen elvonatkoztatott, mert a cikkek címzettje már a nyelvvel törődő, de általános érdeklődésű, átlagos műveltségű olvasó, az elemzések célzásrendszere alapján még azt is megkockáztathatjuk, hogy fiatal ember, aki a mások hibái, a környezeti vétségek megismerése révén a maga kifejezőkészségét akarja építeni, hétéletésíteni.

Hogy van ilyen igényes fiatal ember, abban szerzőnk nem kételkedik, hiszen a kételkedés nem lehet a *didaktikai elvű nyelv-művelés* alapja, amely megnevezi, elhatárolja az észlelt vétséget, majd viszonyítási pontokat (mondjuk, szerb, német eredeti alakokat), nyelvtani, lexikai magyarázatokat ad meg ehhez a feltételezett érdeklődéshez, többnyire meglehetősen grammatikai tájékozottságot is feltételezve.

A nevelési súlypontú nyelvi kritika másik ismérve; hogy kellőképpen *publicisztikai módszerűvé* tudott válni az elsődleges megjelenés körülményeihez igazodva. Lássuk hát miben nyilvánul meg ez az újságszerűség! Például az egy írásba felvett probléma jó behatárolásában, kicsiny egységekre tagolásában, a feldolgozás fegyelmében, miközben valószínűleg arra is kellett ügyelni, hogy az egységek egyszer fejezetekké, tanulmánygyűteménnyé rendezhetőek legyenek, mégpedig bántó ismétlődések, átfedések nélkül.

Mindehhez először is konkrét kérdést, vétséget kellett a figyelem középpontjába helyezni. Általános, elméleti indíttatású tanulmány alig néhány van a két kötetben, az is inkább a *Nyelvművelő Füzetek* sorozatában megjelent *Hogy is mondjam?* lapjain (pl. *Európaisá-*

gunk és az idegen szavak). A felvetett kérdést, dilemmát többnyire a cím is igen hatásosan megfogalmazza: *Bír és tud, Kifizeti magát, Hol hozták tető alá az Aurometalt? Radar vagy radár? Csunya-e a csúnya? Törökül börek, magyarul burek, A fűszerinas megjelenése, El-e hoztad a harmonikádat?* Ily módon már a tartalomjegyzékből tájékozódni lehet, milyen gondokat jár a szerző körül, sokszor a helyes alakról is. Természetesen vannak olyanok, amelyek inkább kíváncsivá teszik, olvasásra sarkallják az olvasót talányosságukkal, vagy éppen elméleti, deduktív kiindulásúak.

Az előzőeknél említhetjük a *Dudából kullancs, pofonból bab* cikket, amelyben szóláshasonlatok magyar és szerb képanyagáról esik szó, a *jóllakott*, illetve az *egyszerű* frazeológiai kiegészítésekor. Ami a deduktív címeket illeti, ilyeneket találhatunk: *Szemléletbeli különbségek a magyar és a szerbhorvát nyelv szókészlete között, Zavaró raghiány, Ne használjuk a létezés vagy állapot kifejezésére a képez igét! A népnevek írásmódja, Az írásjelekről funkcionálisan* stb. Ezek közül a képez igével kapcsolatos címet kell „legnyelvészibbnek” tartanunk.

A didaktikai jellegű nyelvművelés nemcsak a sajtóban, közéleti megnyilatkozásokban elkövetett hibákat használ forrásul, sokszor kreál is helyzeteket, tanító célzata a negatív tárgykörön túl is terjed, esetünkben is, pl. a *Miért írunk ly-t egyes szavakban? Kell-e fordítani a személyneveket? Zsulázik* stb. Ilyen esetekben az elemzés kiterjed a szavak eredetére, jelentésfejlődésére is.

Ennek a módszernek természetes velejárója, hogy a nyelvi és nyelven kívüli tényanyag nagy felületén kell mozogni, mind a helyes–nem helyes kérdésének eldöntésében, mind a szóeredeztetésben, mind pedig a vizsgált jelek, szavak valóságvonatkozásában. A nagy felület még népszerűsítő szinten is próbára teszi a nyelvész kompetenciáját, beavatkozási jogát is. Nyilván sok aprómunkának köszönhetően a bemutatott két kötetben nem sok hasonló gondot találunk. Az egyik a német eredetű *kirner* magyar alakokkal való helyettesítése. Az kétségtelen, hogy mint a szerző az *Add ide a kirner!* cikkben kifejti, a fémipari szerszám neve két magyar szónak, a pontozónak, illetve a nyeregszegnek felel meg, de az utóbbiak nem szinonimái egymásnak. A pontozó ugyanis készszerszám, amellyel a furat helyét készítik elő, a másik, a nyeregszeg viszont az esztergapad része, a tárgyak ponszerű befogására szolgál.

A felvetett problémák nyelvészeti megítélésével is alig néhány helyen nem tudunk egyetérteni, mondjuk a *jazz* és a *dzsessz* értékelésénél, hiszen ezt a kérdést a helyesírási szabályzat 11. kiadása már 1984-ben eldöntötte, lehet vele vitatkozni, de ezt egy nyelvművelő írásban is tételesen és nem hallgatólagosan kell tennünk. A *nyúlógát nyúlógát* féle értelmezése a történeti-etimológiai szótár szerint is igen kétséges, hamarabb igazolható a *nyúl-* előtag mai jelentésével való összefüggés.

Természetesen ezek az apróságok mit sem változtatnak két hasznos könyv megítélésén.

PAPP György